

Joanna BOGAJEWSKA-DANEK*, Radosław BAREK**

**(UKRYTA) EDUKACJA ARCHITEKTONICZNA
W ZABYTKOWYCH BUDYNKACH.
MOŻLIWOŚCI EDUKACYJNE SPICHLERZA AUTORSTWA
WALTERA GROPIUSA – STUDIUM PRZYPADKU**

Artykuł omawia wyniki badań podjętych przez prowadzących i studentów Wydziału Architektury dot. zabytkowego spichlerza autorstwa Waltera Gropiusa zlokalizowanego na Pomorzu w okolicach Drawsko Pomorskiego. Studenci podjęli się trudnego zadania zaprojektowania nowej funkcji dla spichlerza i jego otoczenia, które uległo degradacji. Fazę projektową poprzedziły liczne badania, które stały się wytycznymi do poszczególnych projektów. Praca odbywała się indywidualnie podczas zajęć z modernizacji obiektów zabytkowych, ponadto spichlerz stał się też tematem dyplomu magisterskiego. Nadrzędnym celem podjętych starań stało się odwołanie do edukacyjnej roli spichlerza, który posiadając nową funkcję, może także edukować w zakresie architektoniczno-historycznym. W artykule omówiono przyszłość budynku, którego właścicielem w 2021 r. stała się fundacja Warsaw Bauhaus.

Słowa kluczowe: spichlerz Waltera Gropiusa, edukacja architektoniczna, modernizacja obiektów zabytkowych, rola obiektów zabytkowych

**1. WPROWADZENIE. EDUKACJA ARCHITEKTONICZNA –
PRZY OKAZJI**

Zawodowa edukacja architektoniczna odbywa się w szczególności w ramach systemu edukacyjnego, ale niezależnie od rozwiązań organizacyjnych miejsca i formy architektury. Mury, w których odbywa się edukacja, mogą wywierać nieformalny wpływ na kształtowanie wrażliwości na architekturę osób podlegających edukacji.

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. ORCID: 0000-0001-8847-2755.

** Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. ORCID: 0000-0002-3672-9237.

Również przebywanie w otoczeniu o zharmonizowanej budowie krajobrazu i wśród budynków o dobrej jakości kompozycji i wysokich walorach harmonijnej kompozycji może wpływać na kształtowanie właściwych wartości oceny ładu i piękna w przestrzeni codziennego życia. Tworzenie miejsc nowej edukacji architektoniczno-przestrzennej może łączyć tradycję miejsca ze współczesnymi potrzebami warsztatowego i praktycznego przekazywania wiedzy. Dostrzeżono to szczególnie po upadku państw monarchistycznych po I wojnie światowej, kiedy poszukujące własnej tożsamości narody odkrywały wzorce architektury pochodzenia rodzimego związane z lokalną twórczością rzemieślniczą. W warunkach odradzającej się państwowości Polski były to m.in. działania Jana Kostrzyca-Witkiewicza w Nałęczowie (Szkoła Rzemiosł Artystycznych) i Kazimierzu Dolnym (Szkoła Rzemiosł Budowlanych).

Współcześnie obserwowany jest powrót do zainteresowania lokalnością i rzemieślniczym nurtem wykonawstwa w budownictwie. Powstające ośrodki edukacji szkolące w „ginących zawodach”¹ czy prowadzące edukację w systemie warsztatowym znajdują się albo w obiektach posiadających walory tradycji lub tożsamości kulturowo-architektonicznej miejsca, albo w nowo powstających budynkach, ale operujących formą, detalem architektonicznym specyficznym dla regionu.

Edukacja na poziomie zawodowym ponownie próbuje rozwijać się w oparciu o zasoby tradycyjnej architektury. Europejskie Centrum Kształcenia i Wychowania w Roskosz (Podlasie) (rys. 1-2) realizuje kursy szkoleniowe, odbywające się w zabudowie tradycyjnej drewnianej, z zawodów związanych z ciesielstwem, budownictwem dawnymi pokryciami dachowymi (strzecha trzciniowa, gont drewniany liściasty i iglasty). Mistrzowie rzemieślnictwa uczą przyszłych czeladników w sposób praktyczny tych ginących zawodów. Ich umiejętności wydają się niezbędne w procesie odrestaurowywania zabytkowych budynków.

Rys. 1. Europejskie Centrum Kształcenia i Wychowania w Roskoszy [Greenvelo 2023]

Rys. 2. Zabudowania warsztatowo-noclegowe w ośrodku OHP w Roskoszy, zastosowanie tradycyjnej formy domów z terenu Podlasia ze współczesną funkcją edukacyjną [Europejskie Centrum Kształcenia i Wychowania w Roskoszy 2021]

¹ Za ginące zawody uważa się te, które wymagają wiedzy przekazywanej na zasadzie przekazu międzypokoleniowego mistrz-uczeń i praktycznego przekazywania umiejętności, np. kowalstwo, wikliniarstwo, strzecharstwo, garncearstwo, introligatorstwo i inne.

„Obserwowany w muzealnictwie trend z przełomu XX i XXI wieku polegający na wprowadzeniu kontrolowanej interakcji pomiędzy użytkownikiem a obiektem [...]” [Europejskie Centrum Kształcenia i Wychowania w Roskoszy] realizowany na warsztatach, na których uczestnicy uczą się zapomnianych umiejętności w Centrum Edukacji Regionalnej i Przyrodniczej w Mniszkach (Wielkopolska) czy w Muzeum Kultury Ludowej Pomorza w Swołowie (Pomorze Środkowe) (rys. 3), które odbywają się w zabytkowych przestrzeniach pozwalających na obcowanie z tradycyjną regionalną architekturą.

Rys. 3. Swołowo, odbudowa domu metodą tradycyjną [Muzeum Swołowo]

2. BADANIA

Przeprowadzone w latach 2019-2021 badania miały na celu znalezienie funkcji dla nieużywanego spichlerza projektu Waltera Gropiusa, który nie jest typowym projektem sławnego architekta, zlokalizowanym w okolicach Drawskiego Pomorskiego oraz zagospodarowaniem terenu nieistniejącego obecnie gospodarstwa, w którym wybudowano spichlerz. Prowadzący² projekt wraz ze studentami zastosowali następujące metody badawcze: studium przypadku, metodę historyczno-interpretacyjną i eksperymentalną. Wdrożono następujące techniki badawcze: badania literaturowe, wizje lokalne, zbieranie dokumentacji, fotografowanie, wywiady, modele graficzne, scenariusze [Niezabitowska 2014: 181, 237].

² Dr hab. inż. arch. Grażyna Kodym-Kozaczko, dr hab. inż. arch. Radosław Berek prof. PP, mgr inż. arch. Joanna Bogajewska-Danek.

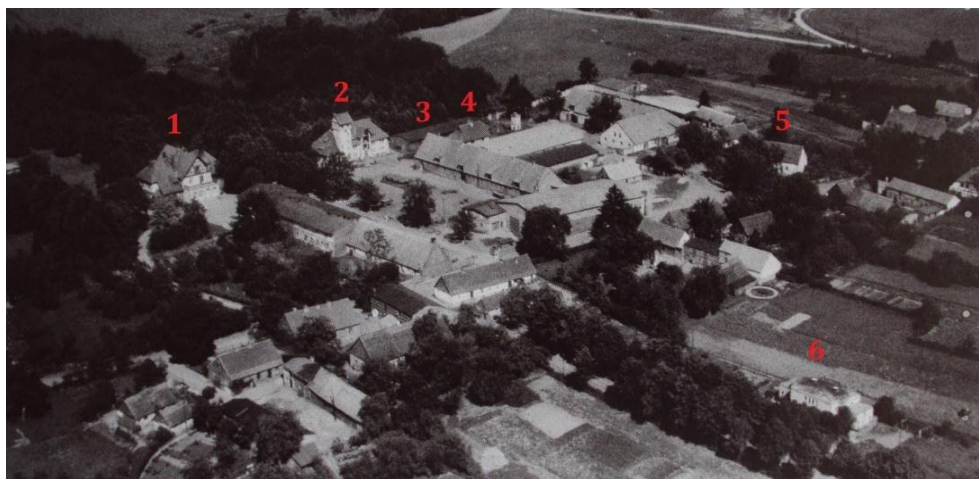
3. SPICHLERZ WALTERA GROPIUSA

3.1. Historia spichlerza

Na terenach wokół Drawska Pomorskiego do dzisiaj znajduje się szereg budynków związanych z tradycyjnym dla regionu Pomorza Zachodniego architekturą regionalną. Na przełomie XIX i XX w. powstawały również współczesne ówczesnym mieszkańcom obiekty czerpiące z tradycyjnych wzorców architektury regionu. Jeden z takich obiektów (spichlerz) powstał, zaprojektowany przez ważnego dla historii architektury Waltera Gropiusa.

Na początku XX w. Walter Gropius przebywał u swojego stryja Ericha Gropiusa, który umożliwił mu zaprojektowanie kilku budynków: dwóch domów dla robotników wybudowanych w latach 1904-1905 i spichlerza, który powstawał w latach 1905-1906. W późniejszych latach powstały kolejne domy dla robotników wybudowane w 1909 i 1911 r. oraz transformator energetyczny w 1912 r.

Spichlerz był częścią dużego majątku (rys. 4). Pełnił także funkcję wieży ciśnień. Wyróżniał się swoją formą, a wieża z zegarem stanowiła punkt odniesienia dla osób pracujących w gospodarstwie. Składa się z kilku brył, najwyższa – pięcio-kondygnacyjna – jest wieża z zegarem. Zarówno na ostatniej kondygnacji wieży, jak i ryzalitu wyeksponowany jest mur pruski.

Rys. 4. Jankowo w 1931 r., spichlerz (2) [Dramburg blog]

Po I wojnie światowej Erich Gropius umiera, a majątek przejmuje Reinhold Reichert. Po II wojnie majątek przeszedł w ręce PGR i wtedy spichlerz stał się miejscem składowania nawozów sztucznych, który szkodził ścianom. W 2004 r. budynek spichlerza przejmuje Gmina Drawsko Pomorskie, która ratuje zabytek

przed zawaleniem, wymieniając dziurawy dach i wzmacniając ściany. Reszta budynków, w tym te wybudowane przez PGR, trafiają w ręce prywatnego inwestora, który wyburza je. Aktualnie na terenie gospodarstwa pozostał spichlerz oraz na lewo od niego budynek mieszkalny (pierwotnie niebędący częścią majątku Ericha Gropiusa).

Rys. 5. Widok na spichlerz i kuźnię [archiwum Stowarzyszenia Przyjaciół Drawska Meander]

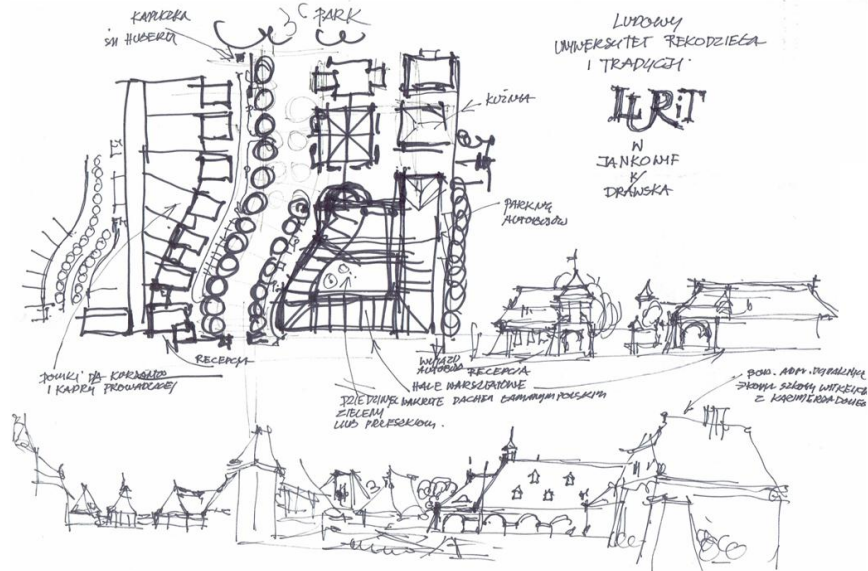
Rys. 6. Stan aktualny spichlerza, 30.10.2019 [fot. Joanna Bogajewska-Danek]

3.2. Nowa funkcja spichlerza – projekty studenckie i nie tylko

Spichlerz w Jankowie ma potencjał wyjątkowego miejsca, jednak budynek spichlerza z wyremontowanym dachem i zabitymi otworami okiennymi stanowił problem dla gminy. Lokalne stowarzyszenie Stowarzyszenia Przyjaciół Drawska Meander pod przewodnictwem Romualda Kurzątkowskiego próbuje na różne sposoby uratować, wyeksponować, a przede wszystkim przywrócić do życia spichlerz autorstwa Gropiusa.

W ramach badań na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej pod kierunkiem Radosław Berek podjęto próbę stworzenia koncepcji przestrzenno-funkcjonalnej dla obiektu (rys. 7).

W ramach działań edukacyjno-warsztatowych jesienią 2019 studenci II stopnia studiów na kierunku architektura z Wydziału Architektury Politechniki Poznańskiej przygotowali projekty modernizacji i zagospodarowania spichlerza i terenu wokół niego w ramach zajęć z Ochrony Dziedzictwa z konserwacją i modernizacją obiektów zabytkowych. Troje studentów, Alicja Garbacka, Estera Matczak oraz Krystian Rzesoś, pod kierunkiem mgr inż. arch. Joanny Bogajewskiej-Danek przedstawiają propozycje zmian, które sprawią, że miejsce stanie się atrakcyjne turystycznie. Powstają projekty: nowoczesnej świetlicy wiejskiej wraz z terenem rekreacyjnym (A. Garbacka), muzeum (E. Matczak) i ośrodka jeździeckiego (K. Rzesoś).

Rys. 7. Projekt koncepcyjny adaptacji spichlerza i jego otoczenia na potrzeby formuły edukacyjnej Uniwersytetu Ludowego [Radosław Barek]

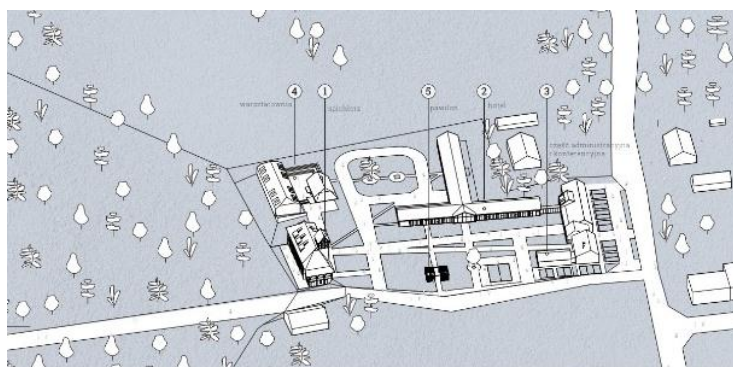

Rys. 8. Projekt ośrodka jeździeckiego inż. arch. Krystiana Rzesosia (2020)

Rys. 9. Projekt świetlicy wiejskiej wraz z terenami rekreacyjnymi wokół inż. arch. Alicji Garbackiej (2020)

We wrześniu 2020 r. mgr inż. arch. Agata Czarnecka obroniła pracę dyplomową *Problem adaptacji i modernizacji zabytków architektury w krajobrazie ruralistycznym. Aktywizacja gospodarcza środowiska wiejskiego poprzez rewitalizację spichlerza Waltera Gropiusa i projekt Centrum Wsi z bazą noclegową w Jankowie Pomorskim*. Dyplomantka, pod kierunkiem dr inż. arch. Barbary Świt-Jankowskiej, zaproponowała zagospodarowanie wnętrza spichlerza na przestrzeń wystawową, stworzenie bazy hotelowej z częścią gastronomiczną oraz utworzenia centrum konferencyjnego.

Rys. 10. Projekt dyplomowy inż. arch. Agaty Czarneckiej (wizualizacja – plansza 1 oraz zagospodarowanie terenu – plansza 3)

W 2020 r. w semestrze zimowym studentki Klaudia Grześkowiak, Patrycja Kopczyńska, Justyna Nowaszczuk, pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Grażyny Kodym-Kozaczko i konsultacji dr hab. inż. arch. Radosława Barka prof. PP, przygotowały propozycję wprowadzenia funkcji kulturalno-naukowej zarówno dla miesz-

kańców, jak i wizytujących. Zdecydowały się na zagospodarowanie mniejszego terenu i odbudowanie kuźni. Rozległy teren przed spichlerzem został zagospodarowany na park.

Rys. 11. Projekt studentek: inż. arch. Klaudii Grześkowiak, inż. arch. Patrycji Kopczyńskiej, inż. arch. Justyny Nowaszczuk

3.3. Nowy właściciel – Fundacja Warsaw Bauhaus

W połowie 2021 r. Spichlerz w Jankowie nabyła fundacja Warsaw Bauhaus, a projekty związane z tym zakupem to m.in. lokalizacja dla największego księgozbioru dotyczącego szkoły BAUHAUS. Funkcje i obiekty towarzyszące zapewne będą miejscem nowej kreacji walorów kulturowych o znaczeniu europejskim i światowym. Projekty realizowane przez fundację są multidyscyplinarnym organizmem, który prowadzi różnorodne działa twórcze z udziałem sztuki, designu i teatru pod kierownictwem pani prezes Joanny Klosse, mającej doświadczenia międzynarodowe zarówno w Europie, jak i w USA.

Celem fundacji jest wyremontowanie budynku Spichlerza po to, aby na co dzień służył lokalnej społeczności, jak i turystom chcącym obcować z dziełem Gropiusa czy ludziom kultury. Zabytek może stać się miejscem kulturotwórczym, edukującym z różnych dziedzin. Wstępnie został nazwany „Muzeum Architektury i Utopii”. W ramach koncepcji muzeum projektowane są przestrzenie wystawowe (eksponycja stała i czasowa), audytoryjne, edukacyjno-warsztatowe czy społecznego kontaktu. Warto zauważyć, że Joanna Klosse jest otwarta na współpracę z lokalną społecznością, miłośnikami architektury, ekspertami i koncepcja może ulec pewnym zmianom w wyniku planowanych rozmów czy konsultacji.

Przez dwa lata (2021-2023) od przejęcia spichlerza fundacja podejmowała działania formalno-administracyjne dla możliwości wykonania prac remontowych w budynku. Równolegle wobec braku możliwości działań w samym spichlerzu fundacja realizowała szereg działań warsztatowych edukacyjnych (również we współpracy z uczelniami wyższymi). Przestrzeń przed budynkiem była miejscem akcji i różnorodnych działań edukacyjnych razem z mieszkańcami wsi Jankowo i zaproszonymi gośćmi (rys. 12).

Rys. 12. Działania edukacyjne przed spichlerzem w Jankowie [Facebook 2023]

4. PODSUMOWANIE

Najważniejszym efektem podjętych badań na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej są projekty studenckie i dyplomowe, które proponują różne funkcje dla budynku spichlerza i jego otoczenia. Warto podkreślić, że we wszystkich projektach stanowi on dominantę dla nowoprojektowanego otoczenia. Staje się on punktem odniesienia dla całej wsi, w przedstawionych propozycjach będzie posiadał nową funkcję (kulturalną, sportowo-rekreacyjną, muzealną), która stanie się najbardziej czytelna dla odwiedzających. Warto jednak nie zapominać o jego ukrytej funkcji, jaką jest edukacja architektoniczno-historyczna.

Obiekt w Jankowie może mieć edukacyjny i aktywizujący charakter, a biorąc pod uwagę, że nie jest to jedyne dzieło Gropiusa na Pomorzu Zachodnim, może stać się przyczynkiem do popularyzacji jego dzieł w Polsce i na świecie oraz do popularyzacji regionu Pomorza poza granicami Polski.

Na przykładzie spichlerza widać, że rola edukacyjna obiektów posiadających walory zabytkowe stanowi wyjątkową wartość w procesie poznawania i rozwijania umiejętności praktycznych działań i kreacji współczesności. Sięganie do idei lokalnych tradycji budowlanych i związanych z tym tradycji tożsamości kulturowej ludzi i miejsc wydaje się ważnym elementem współczesnej edukacji architektonicznej i przestrzennej, tak aby rozwijać i upowszechniać również poczucie ładu przestrzennego w skali lokalnej i ponadlokalnej.

LITERATURA

- Barek R., 1999, *Fizjonomia miasteczek wielkopolskich w aspekcie tożsamości miejsca*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań.
- Barek R., 2021, *Edukacja przestrzenna 3d przez 2d – model kreowania wyobraźni przestrzennej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej – Architektura”.
- Barucki T., 1983, *Pierwsze realizacje Waltera Gropiusa: w stulecie urodzin*, „Ochrona Zabytków”, nr 36/3-4, s. 277-280.
- Bogajewska-Danek J., 2020, *Truth or lie of architecture – selected examples of Walter Gropius's works*, in: *Defining the architectural space – the truth and lie of architecture*, vol. 9, red. A. Mielnik, Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław, pp. 19-27.
- Dramburg blog, <http://dramburg.blogspot.com/2012/01/dzialalnosc-waltera-gropiusa-na-ziemi.html> (dostęp: 12.06.2021).
- Europejskie Centrum Kształcenia i Wychowania w Roskoszy 2021, <https://eckiw-roskosz.ohp.pl/category/akt/page/3/> (dostęp: 17.05.2021).
- Facebook, 2023, <https://www.facebook.com/wawbauhaus> (dostęp: 30.11.2023).
- Greenvelo, 2023, <https://greenvelo.pl/detal/1537-greenvelo-europejskie-centrum-ksztalcenia-i-wychowania-ohp> (dostęp: 17.05.2021).
- Gropius W., 2014, *Pelnia Architektury*, Wydawnictwo Karakter, Kraków.
- Martyka A., Wantuch-Matla D., 2020, *Powszechna edukacja architektoniczna. Ewolucja idei i doświadczenia zagraniczne*, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Kraków.
- Muzeum Swołowo, <http://muzeum.swolowo.pl/> (dostęp: 17.05.2021).
- Niezabitowska E.D., 2014, *Metody i techniki badawcze*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice, s. 181, 237.
- Omilanowska M., 2008, *Prace Waltera Gropiusa na Pomorzu*, w: *Sztuka XX wieku w Szczecinie i na Pomorzu Zachodnim. Przemiany i kontynuacje*. Materiały z Seminarium Naukowego Szczecińskiego Oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Muzeum Narodowe w Szczecinie; Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Oddział Szczecin & Autorzy, Szczecin, s. 85-98.
- Palacz T., *Biała karta Spichlerza w Jankowie k. Drawska Pomorskiego*, materiały archiwalne MNR w Szreniawie.
- Warsaw Bauhaus, <https://warsawbauhaus.org/2016/10/12/what-eats-krzysztof-g/> (dostęp: 10.06.2021).
- Wesołowski Ł., 2017, *Edukacja architektoniczna w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony na przykładzie wsi Swołowo*, „Wiadomości Konserwatorskie”, nr 51, s. 104-115.

**(HIDDEN) ARCHITECTURAL EDUCATION IN HISTORIC BUILDINGS.
EDUCATIONAL POSSIBILITIES OF THE GRANARY BY WALTER GROPIUS –
A CASE STUDY**

Summary

The article discusses the results of research undertaken by the supervisors and students of the Faculty of Architecture into a historic granary by Walter Gropius located in Pomerania near Drawsko Pomorskie. The students undertook the difficult task of designing a new function for the granary and its deteriorated surroundings. The pro-design phase was preceded by a great deal of research, which became the guidelines for the individual projects. The work was carried out individually during the Modernisation of Historic Buildings course, and the granary also became the subject of a master's degree. The over-riding aim of the endeavour was to refer to the educational role of the granary, which, with its new function, can also educate in the field of architecture and history. The article discusses the possibility of adapting the building, of which the WarsawBauhaus Foundation became the owner in 2021.

Keywords: Walter Gropius granary, architectural education, modernisation of historic buildings, role of historic buildings

